

Tampere

Ranta-Tampellan täyttöalueen arkeologinen vedenalaisinventointi

25.-26.8.2011

MUSEOVIRASTO

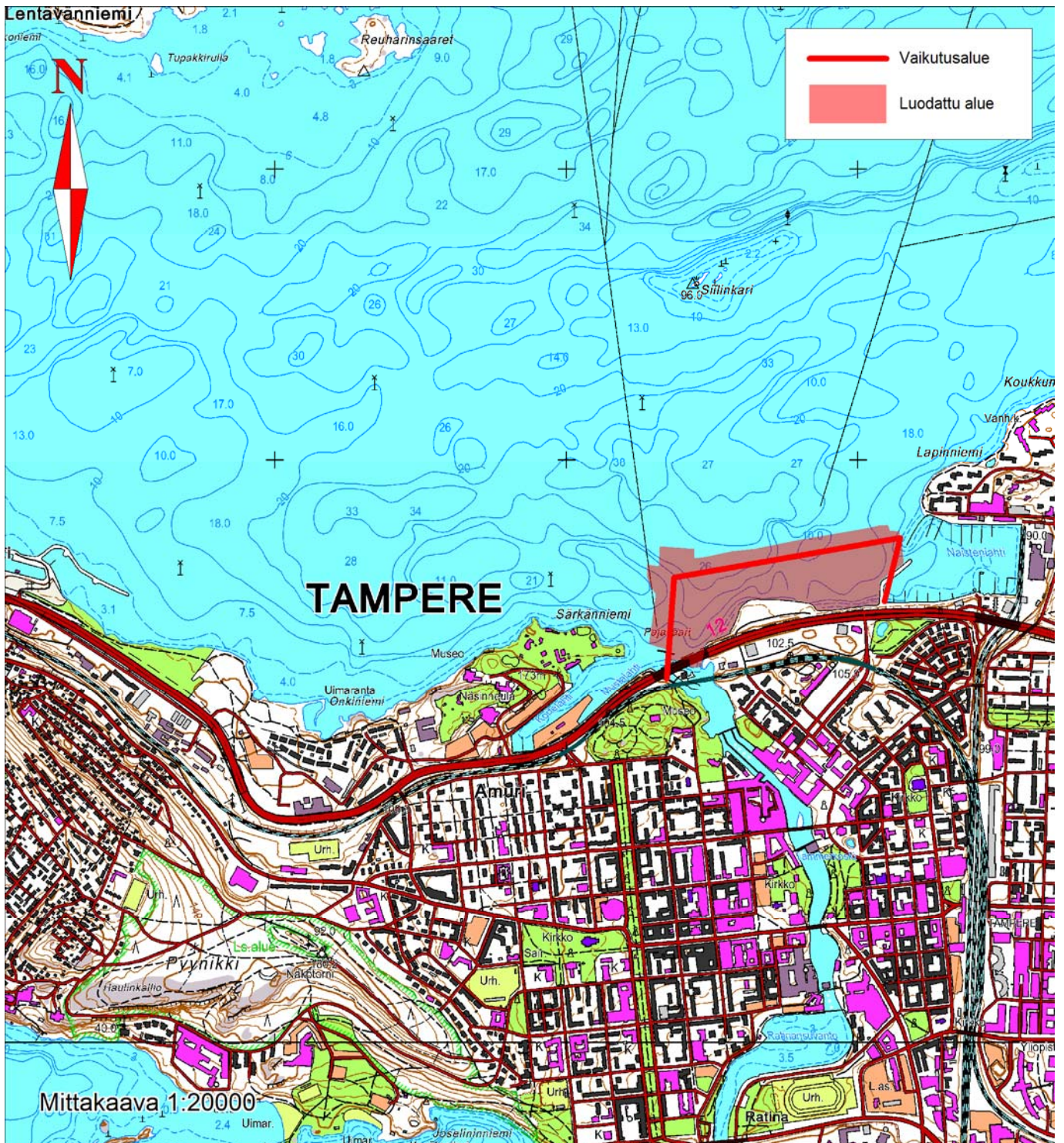
Arkeologiset kenttäpalvelut
FM Eveliina Salo 2011

Sisällysluettelo	Sivu
Arkisto- ja rekisteritiedot.....	2
1. Tiivistelmä.....	4
2. Johdanto.....	4
3. Tutkimusalue.....	5
3.1. Sijainti ja luonnonympäristö.....	5
3.2. Tutkimushistoria ja kulttuurihistoriallinen ympäristö.....	5
4. Inventoinnin kenttätyöt.....	6
4.1. Kenttätyömenetelmät.....	6
4.2. Kenttätöiden tulokset.....	7
5. Yhteenveto.....	8
Kartta 2.....	8
Kartta 3.....	9
Liitteet	
Liite 1. Kuvaluettelo.....	10
Liite 2. Kohdeluettelo viistokaikuanomaloista.....	10
Liite 3. Kuvataulut 1-12.....	11
Lähteet.....	15

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta:	Tampere
Tutkimuksen laatu:	Arkeologinen vedenalaisinventointi/ viistokaikuluotaus
Tutkimuksen syy:	Maa- ja vesialueen käyttö, rakennushankkeen suunnittelu
Ajoitus:	Historiallinen
Peruskartta:	2123 09 TAMPERE
Tutkimuslaitos:	Museovirasto, Arkeologiset kenttäpalvelut
Tutkimuksen johtaja:	FM Eveliina Salo
Kenttätyöaika:	25. – 26.8.2011
Tutkitun alueen laajuus:	n. 21,5 ha
Tutkimuksen rahoittaja:	Tampereen kaupunki
Tutkimuksen kustannukset:	3566 €
Aikaisemmat tutkimukset:	Ei aikaisempia tutkimuksia
Alkuperäinen raportti:	Museoviraston arkisto
Kopio raportista:	Tampereen kaupunki ja meriarkeologian arkisto
Tutkimuksen kuvat ja videot:	Museovirasto MA201110:1-9
Viistokaikuluotausaineisto merkintöineen:	Museovirasto, meriarkeologian arkisto
Lähteet:	Asemakaavan muutoksen selostus, Tampereen kaupunki. Tampellan kanta-alueen historia vuosina 1895-1990 – Rakennuskannan perusselvitys Tampereen kaupungin kaavoitusviraston toimeksiannosta. Rainer Mahlamäki ja Anu Leinonen. Tampereen kaupunki 1990. Museoviraston rekisteritietokannat

Kartta 1. Peruskarttaote

Kartta Tampereen keskustan alueesta sekä Näsijärveen rajatusta tutkimusalueesta.
Copyright Maanmittauslaitos 2011, lupa MML/VIR/TIPA/5001/11

1. Tiivistelmä

Tampereen Ranta-Tampellan kaavamuutosalueen maanläjityssuunnitelmien vuoksi suoritettiin 25.–26.8.2011 arkeologinen vedenalaisinventointi Näsijärven Ranta-Tampellan rantaosuudella, noin 21,5 hehtaarin alueella. Inventointi suoritettiin viistokaikuluotaamalla.

Luotauksessa löydettiin 11 kappaletta kiinnostavia anomalioita, joista mielenkiintoisin on ilmeisesti 1800-luvulta peräisin olevan väylämerkin jäännös. Väylämerkki voidaan ikänsä perusteella luokitella muinaisjäännökseksi, mutta sen kulttuurihistoriallinen arvo ei ole niin merkittävä, että se aiheuttaisi estettä rakennushankkeelle. Tutkittu täyttöalue on näin ollen vapaa maankäytölle.

2. Johdanto

Tampereen Ranta-Tampellan kaavamuutosalueella tullaan suorittamaan Näsijärven täyttöä, minkä johdosta alueella suoritettiin muinaismuistolain 13. pykälän edellyttämä arkeologinen inventointi 25.–26.8.2011. Tutkimuksen kustannukset maksaa Tampereen kaupunki muinaismuistolain 15. pykälän perusteella.

Kaavamuutosalue vaikutusalueineen viistokaikuluodattiin ja rantoja tarkastettiin jalan tarvittavilta kohdin viistokaikuanomalioiden tulkitsemiseksi. Työveneenä oli virka-apuna saatu Tampereen Aluepelastuslaitoksen öljyntorjunta-alus Oili. Kenttätöihin osallistuivat vastaava tutkija, FM Eveliina Salo, apulaistutkija, HuK Eeva Vakkari, suunnittelija Vesa Hautsalo ja Tampereen pelastuslaitokselta veneenkuljettajana toiminut Jari Järvinen. Kenttätöryhmän koko oli riittävä ja varustetaso tarkoituksenmukainen.

Inventoinnissa löydettiin muutamia kiinnostavia anomalioita viistokaikuluotausmateriaalista. Tutkimusalueen länsipäässä havaittiin neliskulmainen kohde, joka arkistolähteiden perusteella arvioitiin olevan kivistä kasatun väylämerkin jäännös. Alueen itäpään anomaliat liittyvät ilmeisesti paikalla sijainneeseen höyryputkeen ja siihen liittyvään riippusiltaan.

Helsingissä 06.10.2011

Eveliina Salo

3. Tutkimusalue

3.1. Sijainti ja luonnonympäristö

Ranta-Tampella sijaitsee 10 km pitkän, Näsijärven avoimen Näsiselän eteläpäässä. Alue sijaitsee Kanta-Tampellan pohjoispuolella rautatien, Tammerkosken, Näsijärven ja Armonkallion asuinalueen rajaamalla alueella (kartta 1). Suunnittelualan kokonaispinta-ala on 23,2 ha.

Alueella Näsijärven ranta on alun perin ollut kallioista, pienten saarien ja niemien rikkomaa maisemaa. Saarten ja niemien välit on kuitenkin vähitellen täytetty, eikä luonnollista rantaviivaa enää juuri ole jäljellä. Tampellan alueella sijainneet kalliot on suurimmaksi osaksi louhittu ja tasoitettu alueen teollisuuden tarpeiden mukaan. Kosken varren teollisuus on hyödyntänyt vähitellen täytettyjä ranta-alueita jo 1800-luvulla. 1940-luvulla Varkaanlahti ja Soukanlahti ulottuivat vielä rautatien ja Armonkallion alueen reunaan.

Täyttöalueen ranta on tasaisen vanhemman täyttömaakentän reunaa. Veden syvyys on 20 m noin 50 m päässä rantaviivasta. Pohjakerros on pehmeä ja kalliopinnat vaihtelevia. Pohjassa on savi- ja silttikerroksen päällä paksu liejukerros, jonka poistoa uuden täytön alta suunnitellaan. Virtaukset vesialueella kiertävät ensin kohti Naistenlahtea, sitten Näsiselälle, josta vesi laskee edelleen Tammerkoskeen.¹

3.2. Tutkimushistoria ja kulttuurihistoriallinen ympäristö

Ranta-Tampellan aluetta ei ole vesistöhistoriallisesta näkökulmasta tutkittu ennen tätä hanketta. Kaavamuutosalueen läheisyydestä tunnetaan kuitenkin useita vedenalaisia muinaisjäännöksiä. Mustalahden alueella on kolme puista aluksen hylkyä ja Särkänniemen pohjoispuolella kaksi puista hylkyä.

Kaavamuutosalueen läheisyydessä sijaitseva Tampellan alue on kulttuurihistoriallisesti merkittävä ympäristö, jonka historia periytyy 1840-luvulla toimintansa aloittaneeseen masuuniin ja siitä jatkuneeseen teollisen toiminnan laajenemiseen. Teollisen toiminnan mahdollisesti Näsijärven rantaan jättämät jäljet ovat peittyneet alueen aikaisempien täyttövaiheiden yhteydessä. Sen sijaan Naistenlahden ja Tampellan välinen höyryjohtosilta on jättänyt jälkensä maisemaan, muun muassa Naistenlahden sataman betonisen jalustan muodossa, sekä ilmeisesti muina järven pohjaan jääneinä rakennejäänteinä.

¹ Asemakaavan muutoksen selostus, 14-15.

4. Inventoinnin kenttätyöt

4.1. Kenttätyömenetelmät

Viistokaikuluotaus tehtiin Museoviraston Imagenex SportScan -luotaimella. Luotausveneenä käytettiin Tampereen aluepelastuslaitoksen öljyntorjunta-alus Oilia.

Veden sameus esti luotaimen korkeamman, 800 kHz, taajuuden käytön suurimmalla osalla aluetta, joten yhtenäisten luotauslinjojen mahdollistamiseksi kaikki päälinjat ajettiin 330 kHz taajuudella, joka ei tavallisesti ole tarkkuudeltaan paras muinaisjäännösten kartoittamiseen.

Pääluotauslinjat kulkevat vaikutusalueen luoteis- ja koilliskulmien välisen suoran suuntaisesti. Linjavälinä pidettiin 50 % kaistanleveydestä 100-prosenttisen päällekkäisyyden aikaansaamiseksi. Alueen eteläpäässä linjat noudattivat rannan ja aallonmurtajan muotoja. Länsipäässä ajettiin kolme linjaa alueen luoteis- ja lounaiskulmien välillä, niin ikään 100 % päällekkäisyydellä. Alueen kaakkoisosassa, aallonmurtajan lähetyvillä, ajettiin muutama tarkentava luotaus pienemmällä kaistanleveydellä ja korkeammalla taajuudella.

Luotaimen korkeus vedenpinnasta pyrittiin pitämään pohjasta korkeudella, joka vastaa 10–20 % käytetystä kaistanleveydestä. Alueen suuret syvyyserot kuitenkin johtivat siihen, että luotain on hetkittäin ollut tämän korkeusalueen ulkopuolella.

4.2. Kenttätöiden tulokset

Ranta-Tampellan täyttöalue saatiin luodattua kattavasti Naistenlahden ja Porin radan rautatiesillan väliseltä alueelta. Viistokaikuluodattun vesialueen laajuus on 21,77 ha. Naistenlahden pienvenesataman allas ja Koskenniska rajattiin viistokaikuluodattavan alueen ulkopuolelle. Viistokaikuluotauskaistojen väliset katvealueet saatiin myös katettua riittävän tiheillä ja osin päällekkäisillä kaistoilla. Viistokaikuluodattu alue on esitetty liitteessä 3. Lisäksi tarkastettiin vaikutusaluetta lähellä oleva ennestään tunnettu vedenalainen muinaisjäännös, hylky Särkänniemi 1 (muinaisjäännöstunnus 2133), jonka sijaintitiedot olivat epävarmat.

Viistokaikuluotauksessa havaittiin 11 anomaliaa, jotka on esitetty kohdeluettelossa (liite 2). Naistenlahden Tampellan puoleisen aallonmurtajan läheisyydessä havaittiin suorakulmainen, kehikkomainen kohde (liite 2, kohde A), joka on kooltaan noin 5 x 8 metriä. Sen länsipuolella havaittiin noin 70 m pitkä kiskoparinomainen anomalia (liite 2, kohde J), joka on karkeasti pohjois-eteläsuuntainen, ja ulottuu lähes rantaan asti (kuva 7, kartta 3). Havaitut anomaliat liittyvät todennäköisesti Naistenlahden ylittäneeseen riippusiltaan, joka rakennettiin 1959 Lapinniemen tehtaalle vedettävää höyryputkea varten.² Höyryputken ja sillan rakennustöistä on Tampereen museoiden kuva-arkistossa runsaasti historiallista valokuvamateriaalia, jonka

² Tampereen kaavoitusviraston selvityksiä 1990, 16.

perusteella voidaan todeta kehikkomaisen anomalian koon ja sijainnin vastaavan melko tarkasti sillan Tampellan puoleisen pilarin kokoa ja paikkaa. Kiskot saattavat myös liittyä siltaan ja höyryputkeen, vaikka niiden linjaus poikkeaaakin lievästi sillan linjauksesta. Myös pienemmät anomaliat Naistenlahden läheisyydessä saattavat liittyä höyryputkeen ja siltaan. Höyryputkisilta on purettu 1980-luvulla³, eivätkä siitä jääneet vedenalaiset rakenteet siten ole luokiteltavissa suojeltaviksi muinaisjäännoiksi.

Täyttöalueen länsirajan läheltä sillan kupeesta havaittiin 8 x 3 m kokoinen anomalia, johon vaikuttaisi kiinnittyvän kaapeli tai ketju (liite 2, kohteet E ja K; kuva 5; kartta 3). Tampereen museoiden kuva-arkistossa on myös tästä alueesta runsaasti historiallista valokuvamateriaalia, johon anomalian sijaintia on voitu verrata. Tämän perusteella vaikuttaa siltä, että kyseessä saattaa olla jo vuonna 1895 otetussa valokuvassa näkyvän mahdollisen väylämerkin kivinen perustus. Täyttä varmuutta pelkän viistokaikuluotausmateriaalin perusteella ei voida saada, vaan asian tarkempi selvittäminen vaatisi vedenalaisia tutkimuksia. Mikäli kyseessä on historiallisissa valokuvissa näkyvä väylämerkki tai muu vesiliikenteeseen liittyvä rakenne, ja se on yli sadan vuoden ikäinen, voidaan se luokitella kiinteäksi muinaisjäännökseksi.

Juuri täyttöalueen vaikutusalueen ulkopuolelta havaittiin pienehkö, 5 x 2 m, anomalia, joka vaikuttaa veneeltä (liite 2, kohde F; kuva 8; kartta 3). Viistokaikumateriaalin perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista saada täyttä varmuutta kohteen luonteesta. Minkäänlaista ajoitusarviota ei voida myöskään antaa nyt kerätyn tiedon valossa. Kohde sijaitsee kuitenkin täyttöalueen ulkopuolella, joten ei ole osoitettavissa lisätutkimustarvetta, mikäli sille ei aiheudu vahinkoa täyttötyöstä.

Täyttöalueen vaikutusalueen ulkopuolelta havaittiin myös toinen, hieman suurempi, 16 x 6 m, anomalia, joka vaikuttaa mahdolliselta aluksen hyllyltä (liite 2, kohde G; kuva 4; kartta 3). Tästäkään kohteesta ei voida sanoa mitään tarkempaa nyt tehdyn tutkimuksen valossa, mutta mikäli sille ei aiheudu vahinkoa täyttötyöstä, ei lisätutkimuksille ole tässä yhteydessä tarvetta.

Alueen ulkopuolelta tarkastettiin jo ennestään tunnettu hylky Särkänniemi 1 sen epävarmojen sijaintitietojen tarkastamiseksi. Hylky saatiin viistokaikuluodattua ja paikka määriteltyä tarkasti. Hylky jää maantäytön vaikutusalueen ulkopuolelle, eikä aiheuta lisätoimenpiteitä.

³ Tampereen kaavoitusviraston selvityksiä 1990, 16.

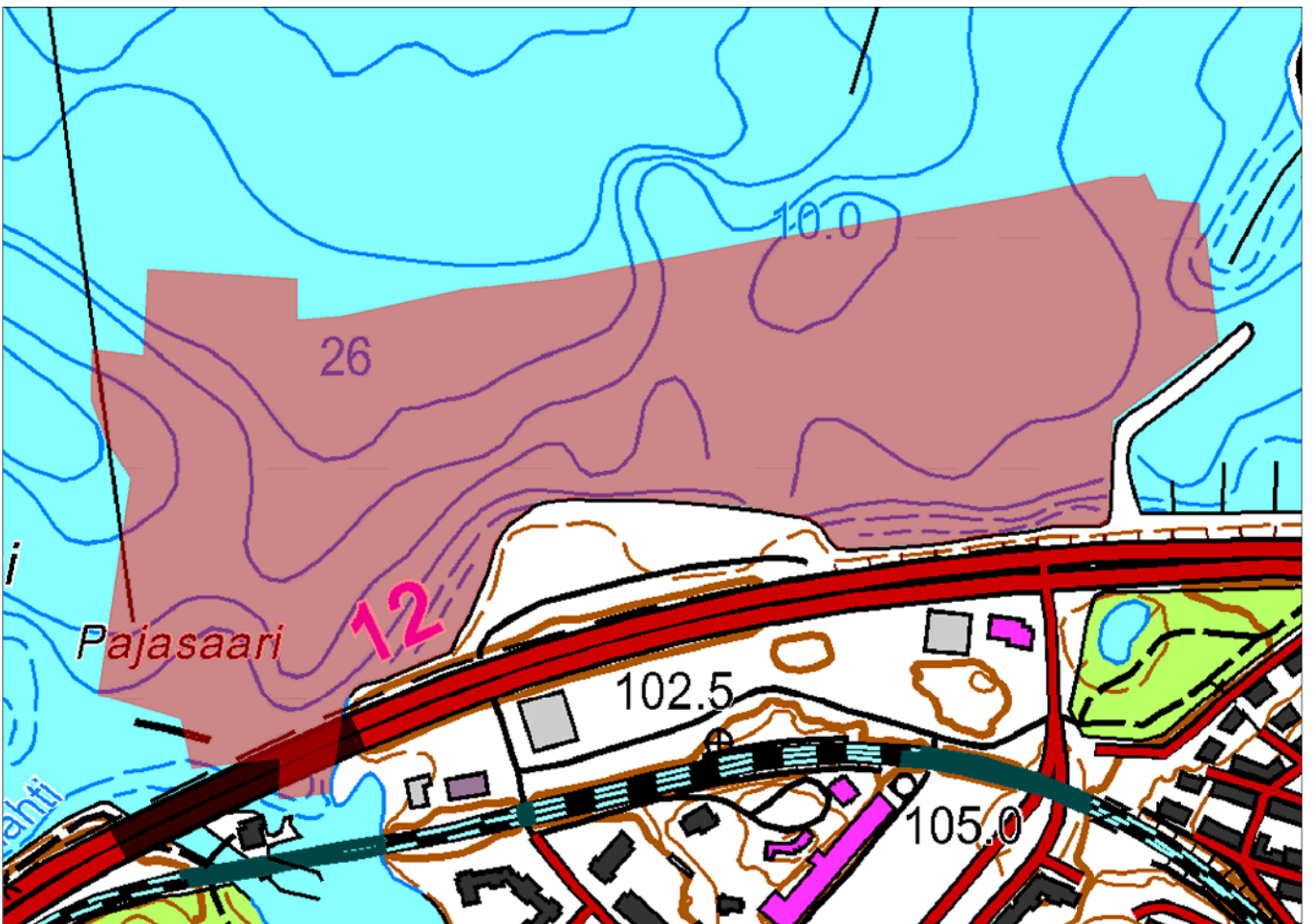
5. Yhteenveto

Tampereen Ranta-Tampellan kaavamuutosalueen maanläjityssuunnitelmien vuoksi suoritettiin 25.–26.8.2011 arkeologinen vedenalaisinventointi Näsijärven Ranta-Tampellan rantaosuudella, noin 21,5 hehtaarin alueella. Inventointi suoritettiin viistokaikuluotaamalla.

Luotauksessa löydettiin 11 kappaletta kiinnostavia anomalioita, joista yksi on ilmeisesti 1800-luvulta peräisin olevan väylämerkin jäännös. Väylämerkki voidaan ikänsä perusteella luokitella muinaisjäännökseksi, mutta sen kulttuurihistoriallinen arvo ei ole niin merkittävä, että se aiheuttaisi estettä rakennushankkeelle.

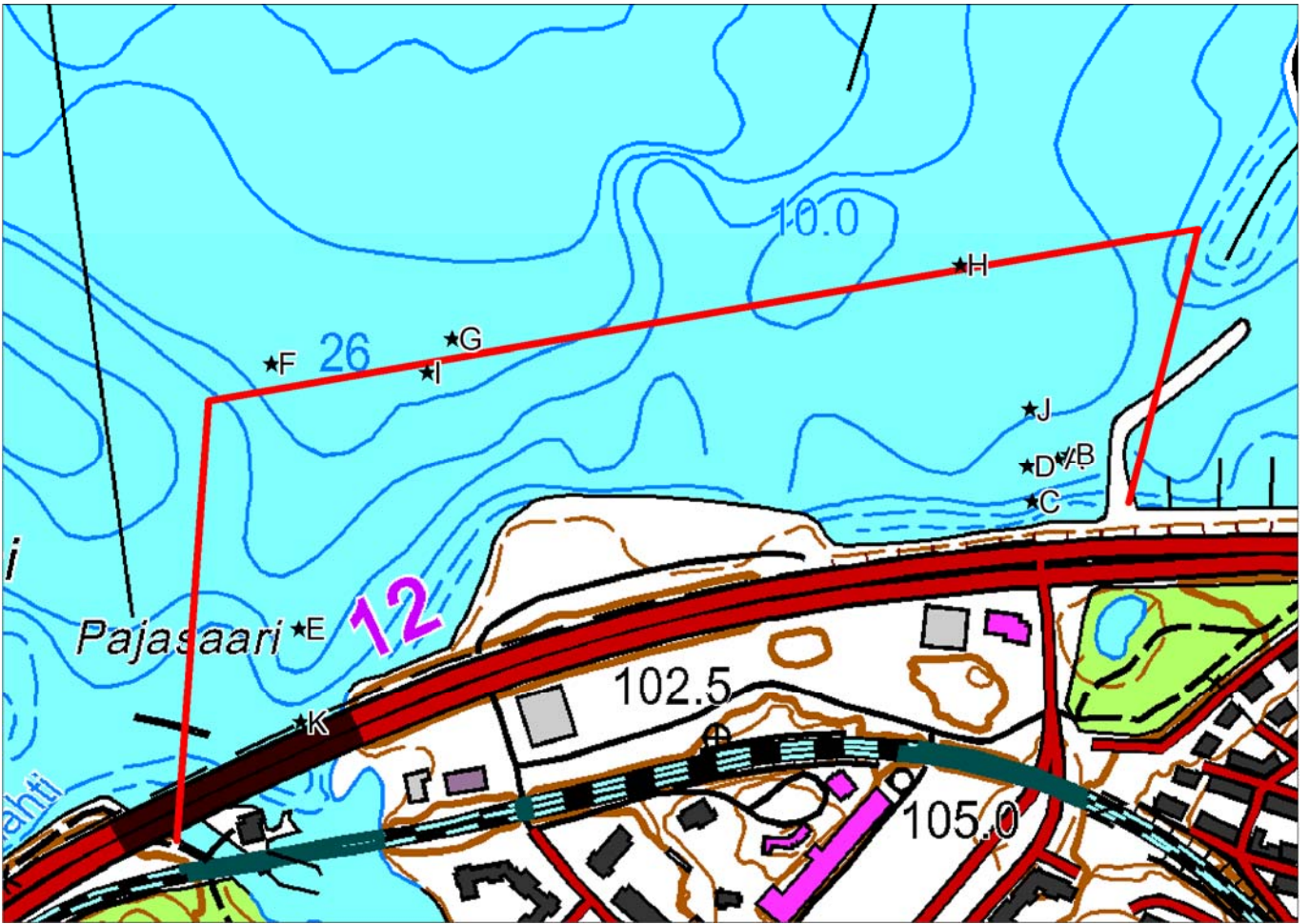
Lisäksi löydettiin jäänteitä Tampellan ja Naistenlahden välisestä höyryputkesta, joka on sijainnut tutkimusalueen itäosassa. Höyryputki ja siihen liittyvä riippusilta on purettu 1980-luvulla, eivätkä tavatut jäänteet aiheuta suojelutoimenpiteitä. Tutkittu täyttöalue on näin ollen vapaa maankäytölle.

Kartta 2. Viistokaikuluodattu alue

Viistokaikuluodattu alue on merkitty karttaan violetilla värillä. Mittakaava: 1:30000.
Copyright Maanmittauslaitos 2011, lupa MML/VIR/TIPA/5001/

Kartta 3. Viistokaikuluotauksessa havaitut kohteet

Viistokaikuluotauksessa havaitut kohteet on merkitty karttaan A-K. Mittakaava: 1:30000.
Copyright Maanmittauslaitos 2011, lupa MML/VIR/TIPA/5001/11

Liite 1. Kuvaluettelo

Kuvanumero	Aihe	Kuvatyyppi	Kuvaaja	Pvm
MA201110:1	Jari Järvinen ohjaa Tampereen pelastuslaitoksen Oili-alusta	Digi	Eveliina Salo	25.8.2011
MA201110:2	Inventointialue: vasemmalla Naistenlahden voimalaitos, oikealla Koskenniska	Digi	Eveliina Salo	25.8.2011
MA201110:3	Tampereen pelastuslaitoksen Oili-alus toimi työveneenä viistokaikuluotauksessa	Digi	Eveliina Salo	25.8.2011
MA201110:4	Jari Järvinen ohjaa Tampereen pelastuslaitoksen Oili-alusta, kuvassa myös Eeva Vakkari	Digi	Eveliina Salo	25.8.2011
MA201110:5	Inventointialue kuvattuna Naistenlahden pienvenesataman aallonmurtajalta kohti Särkäniemeä	Digi	Eveliina Salo	25.8.2011
MA201110:6	Eveliina Salo säätää luotaimen syvyyttä	Digi	Eeva Vakkari	25.8.2011
MA201110:7	Vesa Hautsalo tarkkailee viistokaikukuvaa	Digi	Eveliina Salo	25.8.2011
MA201110:8	Vesa Hautsalo ja Eeva Vakkari tarkkailevat viistokaikukuvaa	Digi	Eveliina Salo	25.8.2011
MA201110:9	Rannassa oleva putki ja kiskot, jotka näkyvät mitä ilmeisimmin viistokaikuluotausmateriaalissa	Digi	Eveliina Salo	26.8.2011

Liite 2. Kohdeluettelo viistokaikuanomaliosta

Nimi	P	I	Kuvaus
A	61°30.503'	23°45.956'	Kehikkomainen kohde 5x8m
B	61°30.506'	23°45.966'	Pitkänomainen kohde 2x10m
C	61°30.485'	23°45.936'	Putkimainen kohde
D	61°30.500'	23°45.930'	Pitkä selkeä kohde, n. 5m
E	61°30.416'	23°45.294'	Suorakulmainen kohde, n. 8x3m, johon kaapeli näyttää päättyvän
F	61°30.527'	23°45.258'	Venemäinen kaiku alueen ulkopuolella, 5x2m
G	61°30.541'	23°45.417'	Aluksen laitoja muistuttava kohde alueen ulkopuolella, 16x6m
H	61°30.583'	23°45.861'	Osittain pohjaan vajonnut kaarevan oloinen kohde vaikutusalueen rajalla
I	61°30.527'	23°45.396'	Kulmikas melko himmeä kohde, 1.5x1m
J	61°30.524'	23°45.929'	Kaksi kiskomaista rakennelmaa, pituus 70m, koordinaatti havaitun kohteen pohjoispäästä
K	61°30.376'	23°45.300'	Kaapeli, nousee osittain pohjasta, koordinaatti havaitun kohteen eteläpäästä

Liite 3. Kuvataulut

Kuva 1.

MA201110:5

Naistenlahden aallonmurtajan läheisyydestä havaittiin todennäköisesti höyryputkisiltaan liittyviä anomaliaita.

Kuva: Eveliina Salo, Museovirasto

Kuva 2.

MA201110:8

Vesa Hautsalo ja Eeva Vakkari tarkkailevat viistokaikuluotaimen lähettämää kuvaa. Työveneenä toimi virka-apuna saatu Tampereen aluepelastuslaitoksen öljyntorjunta-alus Oili.

Kuva: Eveliina Salo, Museovirasto

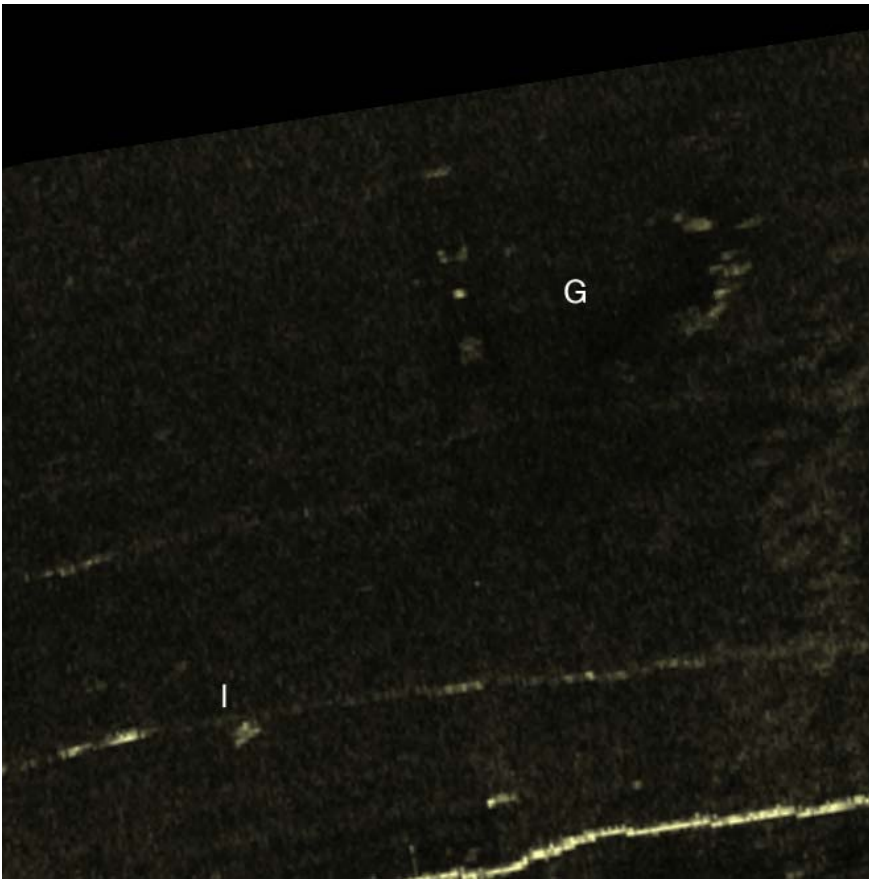

Kuva 3.

MA201110:7

Vesa Hautsalo tarkkailee viistokaikuluotaimen lähettämää kuvaa ja säätää luotaimen syvyyttä.

Kuva: Eveliina Salo, Museovirasto

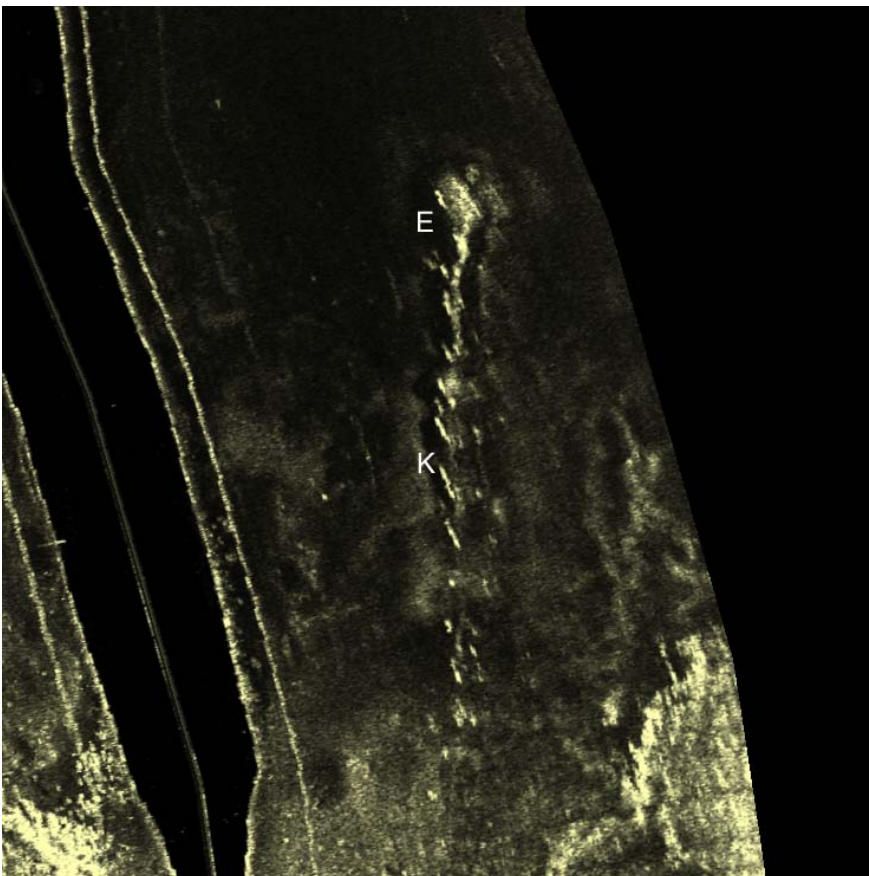

Kuva 4.

Kohde G. Aluksen laitoja muistuttava kohde alueen ulkopuolella, 16x6m.

Kohde I. Kulmikas melko himmeä kohde, 1.5x1m.

Kuva: Vesa Hautsalo, Museovirasto

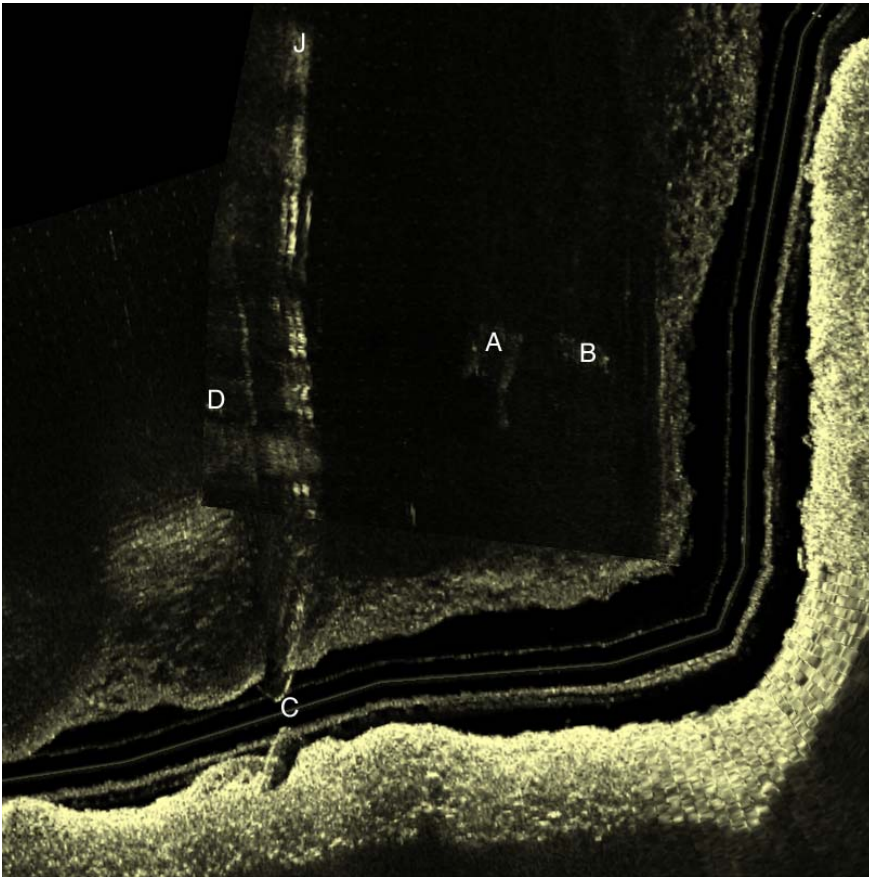

Kuva 5.

Kohde E. Suorakulmainen kohde, n. 8x3m, johon kaapeli näyttää päättyvän.

Kohde K. Kaapeli, nousee osittain pohjasta.

Kuva: Vesa Hautsalo, Museovirasto

Kuva 6.

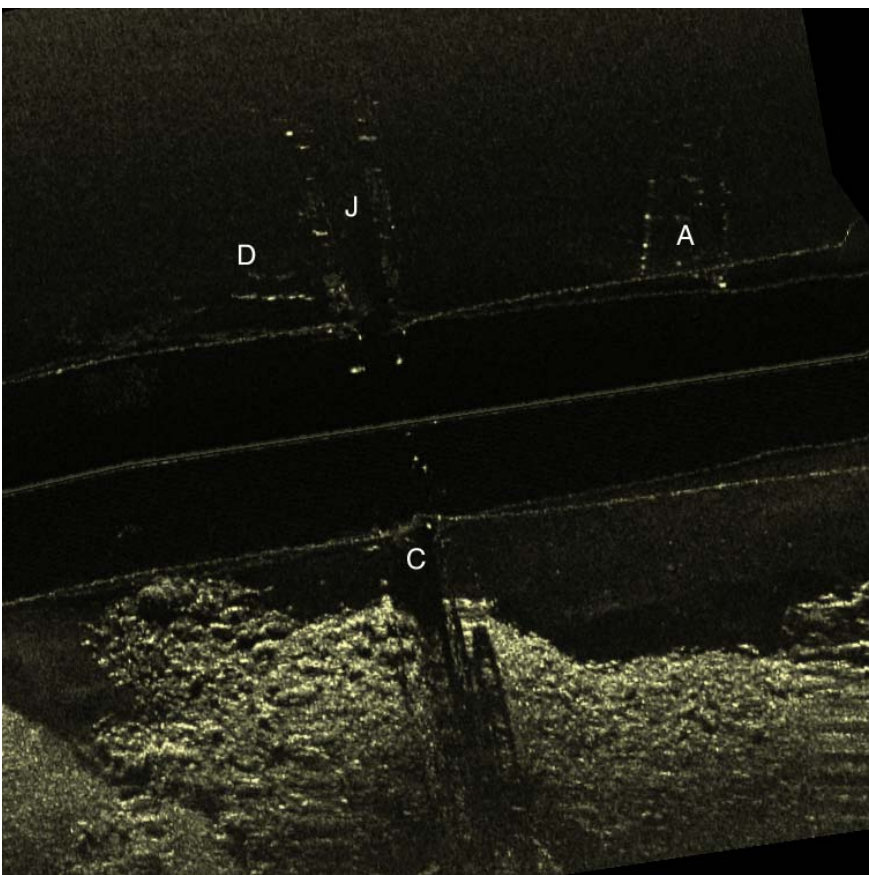
Kohde A. Kehikkomainen kohde
5x8m.

Kohde B. Pitkänomainen kohde
2x10m.

Kohde C. Putkimainen kohde.

Kohde D. Pitkä selkeä kohde, n.
5m.

Kuva: Vesa Hautsalo,
Museovirasto

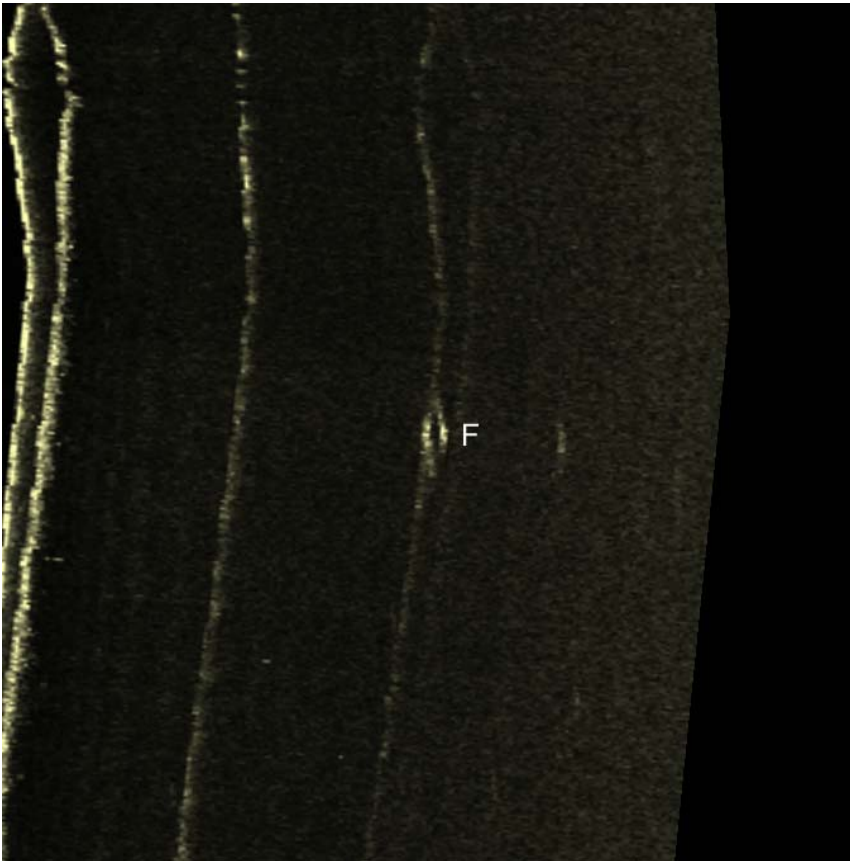

Kuva 7.

Kohteet A, C ja D. Ks. yllä.

Kohde J. Kaksi kiskomaista
rakennelmaa, pituus 70m.

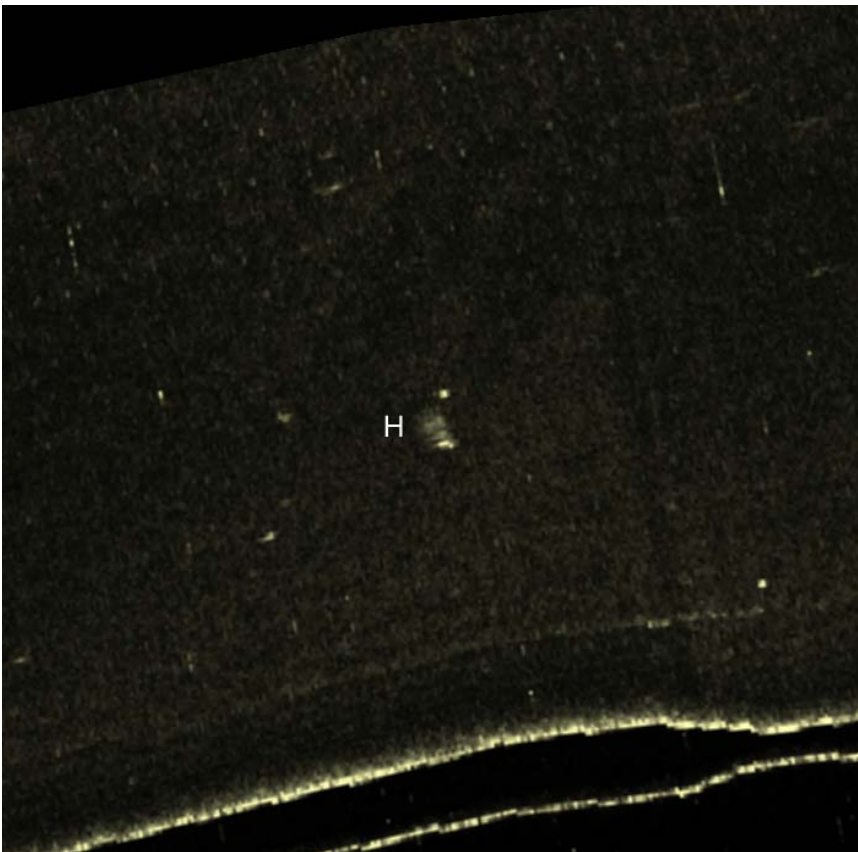
Kuva: Vesa Hautsalo,
Museovirasto

Kuva 8.

Kohde F. Venemäinen kaiku alueen ulkopuolella, 5x2m.

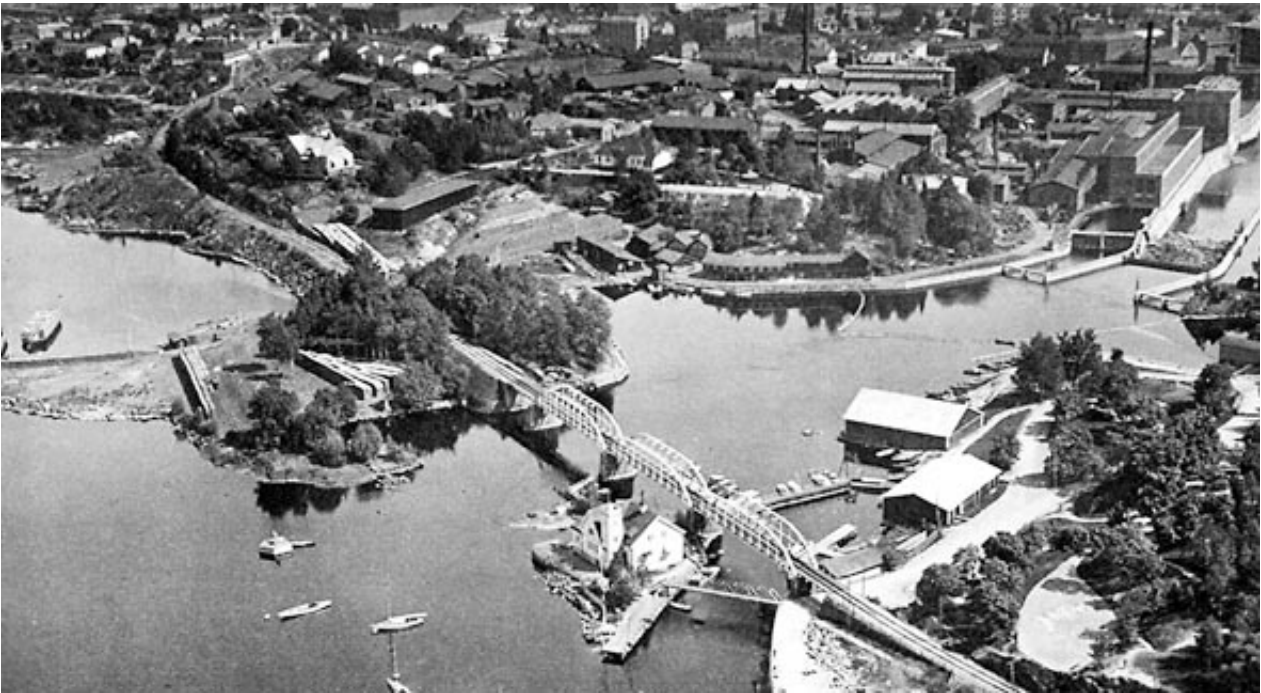
Kuva: Vesa Hautsalo, Museovirasto

Kuva 9.

Kohde H. Osittain pohjaan vajonnut kaarevan oloinen kohde vaikutusalueen rajalla.

Kuva: Vesa Hautsalo, Museovirasto

Kuva 10. Ilmakuva Tampellan alueesta 1930-luvun lopulta. Järvessä kuvan oikeassa alakulmassa näkyy kiinteä neliskulmainen väylämerkki.

Kuva: <http://www.uta.fi/laitokset/historia/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/IX.htm>

Kuva 11. Porin-radan rautatiesilta. Kuvausaika 1910-1920. Rautatiesillan vasemman pilarin juurella näkyy kauempana järvellä kivinen väylämerkki. Kuvaaja Kalle Lindgren.

Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 12. Höyryputki Tampellasta Lapinniemen tehtaalle vuonna 1959. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Asemakaavan muutoksen selostus, Tampereen kaupunki.

Tampellan kanta-alueen historia vuosina 1895-1990 – Rakennuskannan perusselvitys Tampereen kaupungin kaavoitusviraston toimeksiannosta. Rainer Mahlamäki ja Anu Leinonen. Tampereen kaupunki 1990.

Sähköiset lähteet

Museoviraston rekisteritietokannat

<http://www.uta.fi/laitokset/historia/koskivoimaa/kaupunki/1918-40/IX.htm>. 22.9.2011.